

Geschiedenis Beusichem ontrafeld door kaart

Ingreep planning dorp middeleeuwen: Markt fors vergroot

Op dit 17^e -eeuwse schilderij is de Markt al verbreed

Hoe is een dorp als Beusichem ontstaan en gegroeid? Dat is aan het verloop van wegen en kavels grond op oude kaarten te herleiden. Geografen kunnen zo veel aflezen van planning van een oud dorp. Dat is eerder ook gedaan voor Beusichem en gepubliceerd in het tijdschrift *Nederlandse Geografische Studies*. Geograaf J. Harten trok de volgende conclusies:

- De Markt is duidelijk verbreed met een ingreep van een planner om een vooraanstaande marktplaats te maken.

Was Beusichem daarmee een mislukte voorloper van Culemborg?

- De ontwikkeling of ontginning van Beusichem kwam vanaf de Oranjestraat, mogelijk de oudste straat.
- De Ganssteeg was mogelijk een brink voor het vee.
- De locatie van het verdwenen kasteel valt af te leiden uit kavels en wegen.

Grote markt Beusichem bracht paardenmarkt

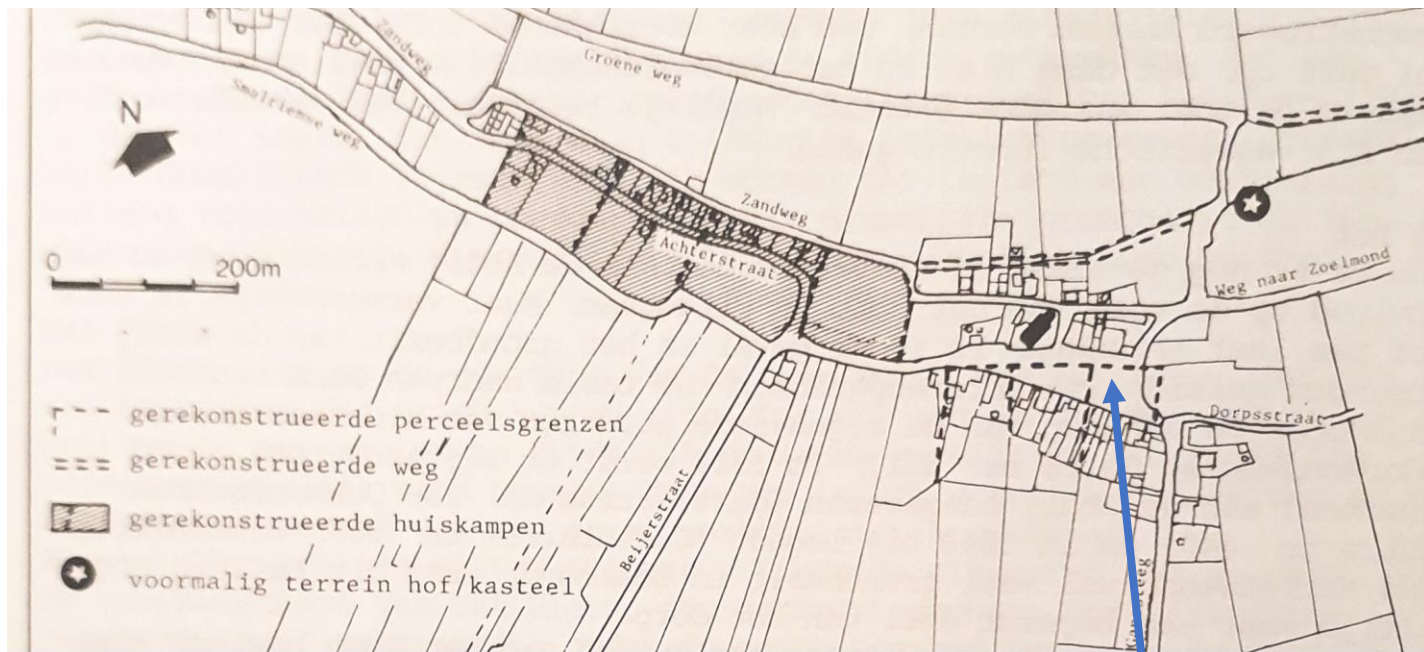
Over de Markt schrijft Harten dat deze niet origineel zo groot was. Van oorsprong waren er alleen twee parallelle wegen. De Markt ontstond in de 13^e of 14^e eeuw door een slimme ingreep. Het dorp Beusichem kreeg zo een zeer imposante marktplaats en kon daarmee roem vergaren in de paardenhandel. Want denk eens in. Het gemeentehuis stond er nog niet, waardoor de Markt veel groter was dan vandaag.

De marktvergroting ziet Harten aan oude kaarten. De Markt werd verbreed aan de Zuidkant, dus aan de kant van Marktzicht en het Heerenlogement. Dat is te zien aan het verloop van de percelen landbouwgrond ten zuiden van de Markt en de wegen. Harten ziet namelijk op oude kaarten dat de huizen in de rij van Marktzicht niet loodrecht op de oude landbouwpercelen staan, maar die schuin

snijden. Op de kaart hieronder zie je hoe hij de plattegrond tekende van Beusichem en daarin met een stippellijn de oude grens van de percelen reconstrueerde.

Harten beschrijft het als volgt: "Alles wijst erop dat de Markt tot stand kwam doordat de doorgaande weg werd verbreed. Daarbij klapte men de zuidrand als het ware om naar het zuidoosten. Daar werden huispercelen gecreëerd. Afgaand op knikken in de eindgrens, zouden die circa 35 meter breed kunnen zijn geweest."

De Markt wordt nu ontsloten door de Molenweg. Dat was niet altijd zo. Eerst was de Beneden Molenweg aan de Noordkant de belangrijkste weg. De Molenweg was een zandpand.

Historische kaart van Beusichem met bij de pijl de Markt en gestippeld de oude marktgrens

De huidige huizen aan de Markt zijn natuurlijk niet uit de 14^e eeuw. Het is goed mogelijk dat er eerst herbergen of boerderijen werden gesticht langs die 'nieuwe Markt'. De boerderij naast Marktzicht is heel oud, maar dateert 'nog maar' uit de 17^e eeuw.

Wie was bedenker ingreep?

Maar wie zat er achter die ingreep van een vergrootte Markt in Beusichem? Dat was een goede zet. Het leverde het dorp veel op. Beusichem is er zelfs door ontwikkeld. Zo werden aan de Markt grote huizen gebouwd. Er moesten veel internationale gasten worden ondergebracht, de bezoekers van de paardenmarkt.

Harten denkt te weten wie de opdrachtgevers waren van deze ingreep. Daarbij zal eerst aan de heren van Buren gedacht moeten worden. Beusichem hoorde tot het graafschap Buren waarvan het kasteel in Buren het centrum was. "Mogelijk was het Alard IV, die we in verband met Zoelmond al tegenkwamen. In ieder geval staat deze als planner te boek. Tegen het einde van de veertiende eeuw stichtte hij de stad Buren, met zijn sterk planmatige plattegrond."

Harten heeft ook een alternatieve verklaring, die verwijst naar de ontwikkeling van Culemborg. "Mogelijk is Beusichem een min of meer mislukte voorganger van Culemborg geweest. Dan zou de Markt nog van vóór 1300 dateren." Toen behoorde Beusichem namelijk nog niet aan het graafschap Buren, maar was het een zelfstandige heerlijkheid van de heren van Beusichem. Zij waren ook de grondleggers van Culemborg.

De planning van de vergrootte Markt in Beusichem zette het plaatsje Beusichem dus nationaal en internationaal op de kaart. Daar is veel over geschreven. Het leger van Napoleon kocht er zijn paarden voor de veldslagen. Het

was een internationaal centrum van de paardenhandel in die junidagen. En dat vele eeuwen achtereen.

Oranjestraat oudste straat Beusichem

De historisch geograaf Harten ziet op de oude kaarten nog meer interessante zaken. Zo ziet hij aan de vloeiende lijn van de Oranjestraat (Zandweg op oude kaarten) dat dit de weg is waar Beusichem vanuit ontwikkeld werd. Deze weg hoefde niet aangelegd te worden langs bestaande landbouwpercelen. Die waren er nog niet dus kon deze vloeiend worden aangelegd.. De Smalriemseweg en Achterstraat zijn later aangelegd en vertonen haakse bochten. Dat is een aanwijzing dat deze straten jonger zijn omdat ze rekening moesten houden met al aangelegde huispercelen landbouwgrond.

Ligging kerk wijkt af; Plek kasteel; Ganssteeg brink?

Beusichem is een duidelijk voorbeeld van een dorp met vorkstructuur. Dat betekent dat bewoning ontstond tussen twee parallelle wegen op de veilige hoge oeverwal. Harten ziet dat in Beusichem tussen deze basiswegen (Smalriemseweg en Oranjestraat) huiskavels landbouwgrond zijn te reconstrueren. De eerste georganiseerde landbouw.

Harten ziet in die percelen een patroon. De huiskavels lagen naast elkaar van West naar Oost. Zo zou de kerk ook op zo'n huiskavel gebouwd kunnen zijn. De kerk in Beusichem pastte net niet in zo'n kavel, denkt hij. Kerken hebben namelijk standaard het koor op het Oosten gericht. Dat koor in de kerk van Beusichem wijkt 25 graden af naar het Noorden. Was dat gedaan om het passend te maken in zo'n huiskavel?

Als hij die kavelstructuur doortrekt en de Oranjestraat doortrekt naar het Oosten komt hij op een waarschijnlijke locatie voor het kasteel. Dat zou iets ten Noorden van de oude boerderij Breedendam moeten hebben gelegen. Hiervoor zijn geen harde bronnen beschikbaar, erkent Harten.

Over de Ganssteeg trekt Harten ook conclusies op basis van de oude kaarten. Hier ziet hij

aanwijzingen dat de Ganssteeg breder was, en waarschijnlijk een brink. Zo'n brink was een open ruimte om vee te verzamelen. Vaak groeide een brink later uit tot een dorpsplein. Hij leidt die conclusie voor Ganssteeg af aan de smalle percelen die langs de steeg liepen. Maar ziet hij daar niet over het hoofd dat een oude waterweg vroeger breder was?

Voor **geograaf J.D.H. Harten** was de Betuwe een ongeschonden stuk Nederland waar geschiedenis makkelijk te ontrafelen is. De cultuurhistorische waarde van het gebied is groot, zo zag hij ook. Aan de planning van Beusichem wijdde hij daarom een studie in de jaren negentig. Die studie kwamen we tegen in een geografisch tijdschrift.

Geschil met Utrecht over paardenmarkt

Dat in de negentiende eeuw de positie van de Beusichemse paardenmarkt nog steeds sterk was, blijkt uit het geschil dat Beusichem had met Utrecht. De gemeente Utrecht wilde een hengstenmarkt starten in 1891. De stad had al paardenmarkten, maar een hengstenmarkt zou de positie van Beusichem als handelsplaats teveel aantasten. En dat nog wel een dag voor de hengstenmarkt in Beusichem. De gemeente Beusichem en haar inwoners hadden protest aangetekend. De gemeenteraad van Utrecht stemde vóór die Utrechtse hengstenmarkt. Het besluit werd na bezwaar door Beusichem voorgelegd aan de koningin. Dat moet één van de eerste klussen geweest zijn van Wilhelmina die dat jaar juist aantrad.